

WSTĘP / INTRODUCTION

Niepodobna wstąpić dwukrotnie do tej samej rzeki – powiedział żyjący na przełomie VI i V w. p.n.e. grecki filozof Heraklit z Efezu, czyniąc w tym prostym zdaniu jakże ważne spostrzeżenie, że przemijanie jest immanentną cechą każdego bytu. Dlaczego przywołuję tę filozoficzną sentencję we wstępie książki *Białystok którego nie ma*, będącej na pierwszy rzut oka jedynie zbiorem fotografii ukazujących nieistniejące już miasto? Ponieważ jest to książka nie tylko o tym, czego nie ma, ale przede wszystkim o przemijaniu i ciągłej zmianie, które moglibyśmy podsumować parafrazą heraklitowskiego stwierdzenia: niepodobna wstąpić dwukrotnie do tego samego miasta.

Ktoś mógłby powiedzieć, że to truizm, ale jakże często w codziennej gonitwie nie uświadamiamy sobie tego faktu. Przemijanie nie dotyczy tylko dawno minionych epok. Miasto zmienia się bowiem cały czas i jest to stała cecha jego istnienia, którą musimy zaakceptować. Znikają nie tylko stare budynki, historyczne układy przestrzenne, dawne nazwy, ale również nowe obiekty, wzniesione nie tak dawno temu, ustępujące nowszym lub podlegające modernizacji wraz ze zmianą swej funkcji. Tak samo, jak nie wejdziemy do Białegostoku w czasach Jana Klemensa Branickiego czy w XIX w., tak też i nie wejdziemy do tego samego miasta, jakie istniało ledwie rok temu. Zmiany postępują ciągle, raz szybciej, raz wolniej, kiedy indziej gwałtownie czy dramatycznie – ich wspólnym mianownikiem jest to, że nie sposób ich zatrzymać. Tym właśnie zmianom, zachodzącym w Białymstoku na przestrzeni XIX, XX i XXI w., a dokładniej temu, co w wyniku tych zmian zniknęło z przestrzeni miasta, poświęcony jest ten album. Chociaż dobra białostockie zostały utworzone w połowie XV w., miasto Białystok powstało dopiero pod koniec XVII w. staraniem Stefana Mikołaja Branickiego. Do pełnego rozkwitu doszło za czasów jego syna, hetmana wielkiego koronnego, pretendenta do korony i „najrządniejszego w Polsce magnata” – Jana Klemensa Branickiego. Już na przełomie XVIII i XIX w. liczyło kilka tysięcy mieszkańców. Po III rozbiórce Polski w 1795 r. z miasteczka magnackiego, stanowiącego rozwinięcie ogromnego założenia pałacowo-parkowego, Białystok stał się siedzibą władz administracyjnych: najpierw tzw. Kamery Wojny i Domen zarządzającej departamentem białostockim prowincji Prusy Nowowschodnie, a następnie w latach 1807–1843 władz gubernialnych Obwodu Białostockiego. W latach 1807–1915 Białystok pozostawał w granicach Rosji, przy czym po 1843 r. i likwidacji Obwodu Białostockiego stał się miasteczkiem powiatowym na terenie

You cannot step into the same river twice – said the Greek philosopher Heraclitus of Ephesus, who lived at the turn of the 6th century BC, making in this simple sentence an extremely important observation that passing away is an immanent feature of every being. Why am I referring to this philosophical sentence in the introduction to the book *A Białystok That No Longer Exists*, which at first glance is only a collection of photographs showing a city that no longer exists? Because it is a book not only about what no longer exists, but above all about passing and constant change, which we could summarize in a paraphrase of the Heraclitus' statement: You cannot step into the same city twice.

Someone might say that it is a truism, but how often in our daily race we do not realize this fact. Transience does not only concern ages long past. The city is changing all the time, and this is a permanent feature of its existence that we must accept. Not only old buildings, historical spatial arrangements and old names are disappearing, but also new buildings, erected not so long ago, giving way to newer ones or subject to modernization with the change of their function. Just as we will not step into Białystok in the times of Jan Klemens Branicki or into the 19th century, we will not step into the same city that existed only a year ago. Changes are continuous, sometimes faster, sometimes slower, sometimes violently or dramatically – the fact that they cannot be stopped is their common denominator. This album is devoted to the changes taking place in Białystok in the 19th, 20th and 21st centuries, and more precisely to what disappeared from the city space because of these changes.

Although the Białystok estates were established in the mid-15th century, the city of Białystok was not established until the end of the 17th century thanks to the efforts of Stefan Mikołaj Branicki. It flourished in the days of his son, Grand Hetman of the Crown, contender for the crown and “the most powerful magnate in Poland” – Jan Klemens Branicki. Already at the turn of the 18th century, it had several thousand inhabitants. After the Third Partition of Poland in 1795, Białystok, from a magnate town, which developed into a huge palace and park complex, became the seat of administrative authorities: first, the so-called Chamber of War and Domains (German Kriegs- und Domänenkammer) managing the Białystok department of the New East Prussia province, and then in the years between 1807 and 1843 of the Governorate authorities of the Białystok District. In the years between 1807 and 1915, Białystok remained within the borders of

Wstęp / Introduction

guberni grodzieńskiej. Paradoksalnie likwidacja Obwodu i redukcja administracyjnej roli Białegostoku, w połączeniu z otwarciem w 1862 r. linii kolejowej Warszawa–Petersburg oraz uwłaszczeniem chłopów, wpłynęły ożywczo na rozwój miasta, które w ciągu kilku kolejnych dekad stało się liczącą blisko 100 tys. mieszkańców metropolią – nieprzypadkowo w tym właśnie tygłu kultur, religii i języków powstała idea międzynarodowego języka, urzeczywistniona przez Ludwika Zamenhofa. W 2 poł. XIX w. miasto miało już rozwinięte na niespotykaną w regionie skalę przemysł, handel i rzemiosło, ale także posiadało urzędnictwo i obiekty komunalne: wodociąg, tramwaj konny, telefon, park miejski itp. Szybko zmieniała się zabudowa. Za sprawą taniego i łatwo udzielanego kredytu obraz miasta uległ diametralnej zmianie – w miejsce starych, drewnianych i murowanych parterowych domków zaczęły wyrastać wielkomiejskie kamienice czynszowe, nowoczesne domy, hotele i obiekty użyteczności publicznej. Tempo tych zmian przeobraziło zewnętrzny wygląd Białegostoku – ze schludnie urządzonej mieściny w karykaturalnego molocha, pełnego kontrastów i sprzeczności. W 1915 r. Białystok ucierpiał po raz pierwszy w czasie bombardowań i pospiesznej ewakuacji Rosjan, którzy stosując taktykę spalonej ziemi, zdecydowali się pozostawić jak najmniej nadciągającym wojskom niemieckim. Po trwającej w latach 1915–1919 okupacji niemieckiej nastąpił czas niepodległości – 19 lutego 1919 r. do Białegostoku wkroczyły wojska polskie i miasto powróciło do odrodzonej Rzeczypospolitej. Okres międzywojenny to czas odbudowy i rozwoju, napędzanych przekształcaniem miasta w stolicę województwa białostockiego. Po trudnych latach 20. XX w. oraz przezwyciężeniu globalnego kryzysu gospodarczego nastąpił okres rozkwitu miasta pod „skrzydłami” prezydenta Seweryna Nowakowskiego. Zrealizowano wiele ważnych inwestycji, takich jak budowa kanalizacji, plant wokół pałacu Branickich, Domu Ludowego im. Marszałka Piłsudskiego wraz z modernizacją starego parku miejskiego, gmachów szkół powszechnych, łaźni publicznej, domu opieki nad matką i dzieckiem, szkoły na wolnym powietrzu. Z niektórych białostoczanie korzystają do dziś. Po niewyobrażalnej tragedii II wojny światowej i niemal całkowitym zniszczeniu śródmieścia nastąpił ponownie czas odbudowy w zupełnie odmiennych warunkach politycznych i społecznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Miasto zyskało nowoczesny wygląd, w miejsce ruin i starych domów zaczęto wznosić nowe bloki mieszkalne oraz obiekty użyteczności publicznej, historyczna tkanka miejska została w dużej mierze przeobrażona nie tylko w duchu socrealizmu, ale przede wszystkim coraz bardziej postępującej nowoczesności. Ostatni akord historii trwa od 1989 r. do dziś. Blisko 300-tysięczne miasto cały czas zmienia się, przeobraża, rozwija, modernizuje się i poszerza, nierzadko kosztem materialnych świadectw dawno i niedawno minionej przeszłości. Wciąż dopisujemy więc nowe pozycje do listy tego, czego już nie ma. Odpowiedź na pytanie, czy to dobrze, czy źle, pozostawiam czytelnikom.

Russia, but after 1843 the Białystok District ceased to exist, it became a *poviat* (district) town in the Grodno Governorate. Paradoxically, after the Białystok District ceased to exist and the administrative role of Białystok was reduced, the opening of the Warsaw–Petersburg railway line in 1862 and the enfranchisement of Polish peasants, had a revitalizing effect on the development of the city, which in the next few decades became a metropolis of nearly 100,000 inhabitants – it is no coincidence that in this melting pot of cultures, religions and languages the idea of an international language was created, realized by Ludwik Zamenhof. In the second half of the nineteenth century, the city had industry, trade and crafts developed on an unprecedented scale in the region, but it also had communal facilities: water supply, horse tram, telephone, city park, etc. The buildings changed quickly. Due to cheap and easy loans, the image of the city changed dramatically – in place of old wooden and brick one-story houses, large-city tenement houses, modern houses, hotels and public facilities began to appear. The pace of these changes transformed the look of Białystok from a neat little town into a grotesque monster, full of contrasts and contradictions. In 1915, Białystok suffered for the first time during the bombing and the hasty evacuation of Russians who, using the scorched-earth tactics, decided to leave as little as possible to the incoming German troops. After the German occupation in the years between 1915 and 1919, the time of independence began – on February 19, 1919, Polish troops entered Białystok and the city returned to the reborn Republic of Poland. The interwar period is a time of reconstruction and development, driven by the transformation of the city into the capital of the Białystok Province. After the difficult 1920s and overcoming the global economic crisis, the city flourished under the “wings” of President Seweryn Nowakowski. Many important investments were completed, such as the construction of the sewage system, the green areas around the Branicki Palace, the Marshal Piłsudski People’s House together with the modernization of the old city park, buildings of primary schools, public baths, a nursing home for mothers and children and open-air schools. Inhabitants of Białystok still use some of them. After the unimaginable tragedy of World War II and the almost complete destruction of the city center, the time of reconstruction has come again in completely different political and social conditions of the Polish People’s Republic. The city gained a modern look, in place of ruins and old houses, new blocks of flats and public utility buildings were erected, the historical urban fabric was largely transformed not only in the spirit of socialist realism, but above all, the more and more growing modernity. The final chord of history runs from 1989 till today. A city with a population of nearly 300,000 is constantly changing, transforming, developing, modernizing and expanding, often at the expense of material evidence of the long gone – and quite recent past. So, we keep adding new items to the list of what is no longer there. The answer to the question of whether it is good or bad, I leave to the readers.

Na kartach tego albumu znajdą państwo przede wszystkim fotografie i widokówki, których zadaniem jest zobrazować to, co przeminęło lub uległo zmianie na przestrzeni dwóch stuleci istnienia miasta. Lepszemu zrozumieniu ich przeszłości służą krótkie opisy, w których starałem się zawrzeć podstawowe informacje historyczne. Zdaję sobie sprawę z pewnych ułomności tej publikacji. Po pierwsze nie wszystko, co minione, dało się ukazać za pomocą fotografii, po drugie zaś, wybór miejsc i obiektów jest subiektywny. Skomponowanie treści albumu było tym trudniejsze, że miasto nie było zbyt często fotografowane, rzadko można odnaleźć dobre technicznie zdjęcia poszczególnych obiektów i miejsc, zwłaszcza ze starszych okresów w dziejach Białegostoku. Mam jednak nadzieję, że dzięki zgromadzonym źródłom ikonograficznym zdołałem zaprezentować Białystok, którego już nie ma – ten z XIX w., z okresu międzywojennego, z czasu powojennej odbudowy i PRL-u, wreszcie po 1989 r., a nawet ten z pierwszych dekad XXI w.

Praca ta nie byłaby możliwa, gdyby nie osoby i instytucje, które zechciały wesprzeć ją przede wszystkim poprzez udostępnienie posiadanych zbiorów historycznych zdjęć i pocztówek oraz fotografii własnego autorstwa. W publikacji tej wykorzystano zbiory Tadeusza Chańki, Jana Murawiejskiego, Mieczysława Marcza i Dariusza Hajduczeni oraz fotografie wykonane przez Piotra Sawickiego, Sebastiana Wichra, Piotra Lewkowicza, Małgorzatę Dolistowską i Andrzeja Trzczińskiego. Istotną rolę w powstaniu tego albumu odegrały zbiory ikonograficzne Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, których uzupełnieniem były dokumenty z zasobów Muzeum Wojska w Białymstoku, Archiwum Państwowego w Białymstoku, Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia i Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku. Wszystkim składam w tym miejscu wyrazy głębokiej wdzięczności za udzieloną pomoc w przygotowywaniu niniejszego albumu.

Nie wejdziemy już nigdy do tego samego miasta, które nieustannie zmienia się, rozwija i przemija. Jednak dzięki potędze fotografii utrwalającej ulotne chwile z dawno i niedawno minionej przeszłości, mamy wyjątkową możliwość przyjrzeć się Białemustokowi, którego nie ma. Zapraszam do jego odkrywania na kartach tego albumu.

On the pages of this album you will find mainly photographs and postcards, the task of which is to illustrate what has passed or changed over the two centuries of the city's existence. A better understanding of their past is provided by short descriptions in which I tried to include basic historical information. I am aware of some shortcomings of this publication. Firstly, not everything that was there could be shown with photographs, and secondly, the choice of places and objects is subjective. Composing the content of the album was even more difficult because the city was not photographed too often, and rarely we can find technically good photos of individual buildings and places, especially from older periods in the history of Białystok. However, I hope that thanks to the collected iconographic sources I managed to present Białystok, which no longer exists – the one from the nineteenth century, the interwar period, the post-war reconstruction and the Polish People's Republic, and finally after 1989, and even the one from the first decades of the 21st century.

This work would not be possible if it were not for the people and institutions that wanted to support it primarily by making available their collections of historical photos, postcards, and their own photographs. The publication uses the collections of Tadeusz Chańka, Jan Murawiejski, Mieczysław Marczak and Dariusz Hajduczeni, as well as photographs taken by Piotr Sawicki, Sebastian Wicher, Piotr Lewkowicz and Andrzej Trzcziński. An important role in the creation of this album was played by the iconographic collections of the Podlasie Museum in Białystok, supplemented by documents from the resources of the Military Museum in Białystok, the State Archives in Białystok, the Jerzy Giedroyc University Library and Archdiocese Archives in Białystok. At this point, I would like to express my deep gratitude to all of you for your help in preparing this album.

We will never step into the same city that is constantly changing, developing, and passing away. However, thanks to the power of photography, capturing fleeting moments from the long gone – and quite recent past, we have a unique opportunity to take a closer look at Białystok that no longer exists. I invite you to discover Białystok on the pages of this album.

Antoniuk Fabryczny 1

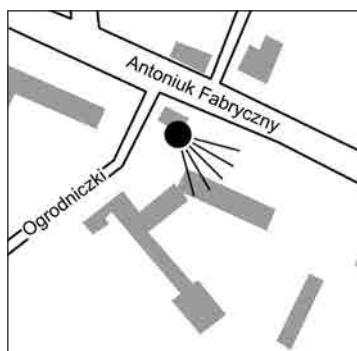

Szkoła w dawnej tkalni,
okres międzywojenny

School in a former weaving
mill, interwar period

Fabryka braci Commichau Państwowa Szkoła Rzemieślniczo- Przemysłowa

W 1843 r. młyn skarbowy Antoniuk położony nad rzeką Białą wdzierżawili pochodzący z Saksonii bracia Commichau. Na jego terenie założyli fabrykę włókienniczą, która bardzo szybko okazała się jedną z najlepiej prosperujących w regionie. Pod koniec XIX w. stało tu kilkanaście murowanych i drewnianych budynków fabrycznych, a w 1893 r. rozpoczęto budowę nowej piętrowej tkalni. Zakład działał do 1915 r. Przez kilka pierwszych lat po 1919 r. w jego budynkach funkcjonowała fabryka Towarzystwa „Antoniuk”. W 1925 r. nieruchomością nabył skarb państwa z przeznaczeniem na Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową. Placówka działała do II wojny światowej. Wówczas główny budynek uległ znacznemu uszkodzeniu. W latach 50. XX w. obiekt został odbudowany i rozszerzony. Od 1955 r. w miejscu dawnej fabryki Commichau działa Technikum Melioracji Wodnych, dziś Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych.

Commichau brothers' factory State School of Crafts and Industry

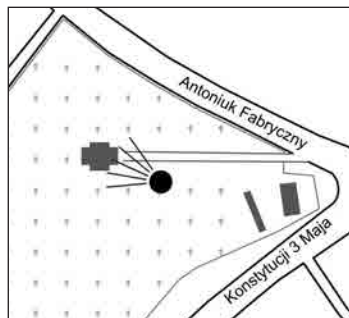
In 1843 the Antoniuk treasury mill, located on the Biała River, was leased by the Commichau brothers from Saxony. They established a textile factory on its premises, which very quickly turned out to be one of the most prosperous in the region. At the end of the 19th century, a dozen or so brick and wooden factory buildings stood here, and in 1893 the construction of a new multi-storey weaving mill began. The plant operated until 1915. For the first few years after 1919, its buildings housed the factory of the “Antoniuk”. In 1925, the property was purchased by the state treasury and intended

for the School of Crafts and Industry. The facility operated until World War II. At that time, the main building was significantly damaged. In the second half of the 1950s, the building was rebuilt and extended. Since 1955, on the site of the former Commichau factory, there has been a Technical School of Water Melioration, today the General and Technical School Complex.

Antoniuk Fabryczny 5

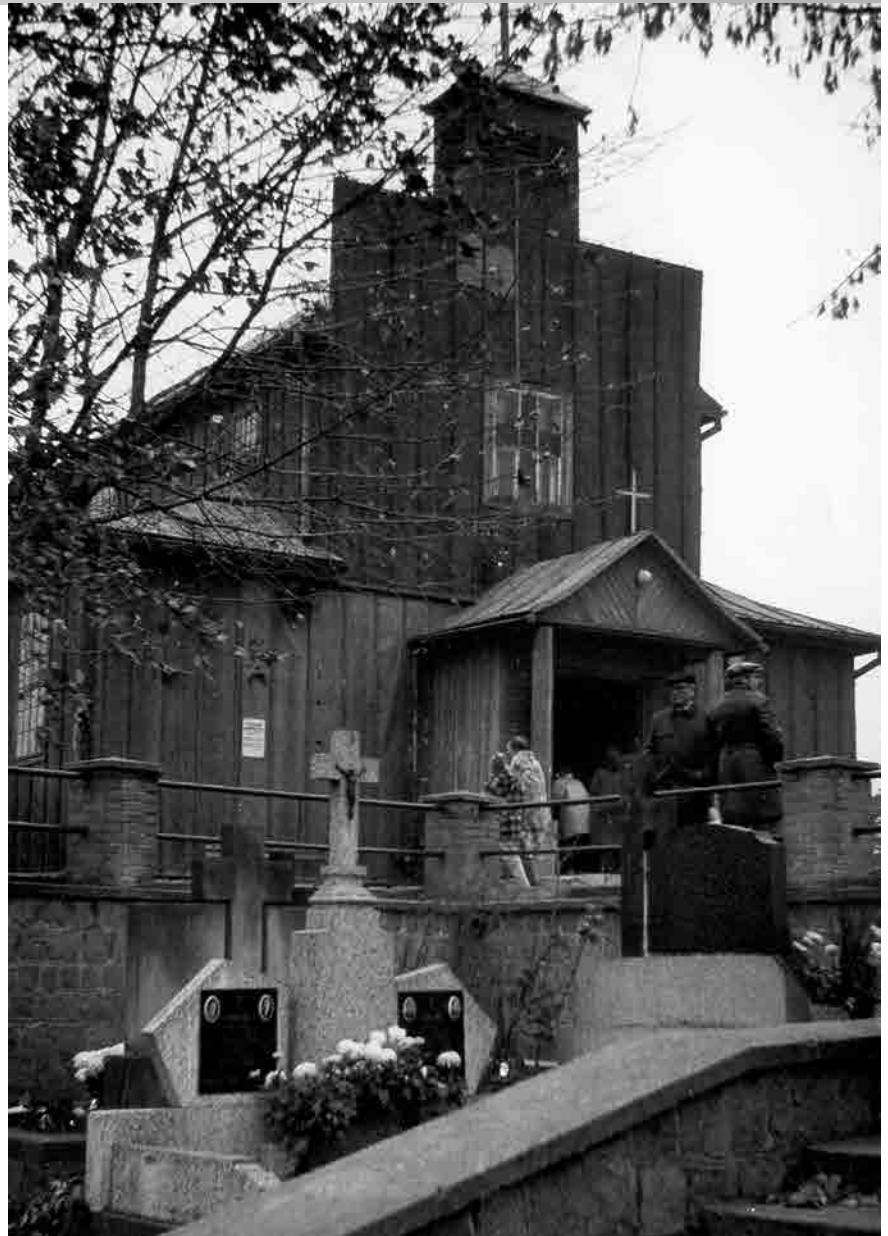
Kościół na cmentarzu św. Rocha

Po 1925 r. i erygowaniu w Białymstoku drugiej parafii rzymskokatolickiej pw. św. Rocha, na terenie Wysokiego Stoczku, przy szosie do Knyszyna, założono cmentarz grzebalny. W 1946 r. na cmentarz przeniesiono drewniany kościół, który do czasu konsekracji nowej świątyni św. Rocha służył jako tymczasowy kościół parafialny. Od 1949 r. zaczęto tam odprawiać nabożeństwa w niedziele i święta. W roku 1959 świątynia została rozszerzona i wydłużona blisko dwukrotnie, wówczas też nadano jej wezwanie św. Kazimierza Królewicza i Wyznawcy. W 1977 r. erygowano nową parafię pw. św. Kazimierza, która początkowo korzystała z kaplicy cmentarnej. W 1990 r. kaplica znalazła się w obrębie parafii pw. Zmartwychwstania Pańskiego. Dziewięć lat później, 14 czerwca, strawił ją pożar i jeszcze tego samego roku rozpoczęto budowę nowego kościoła według projektu inż. arch. Michała Bałasza, którą ukończono w 2004 r.

Church on St. Roch cemetery

After 1925, when the second Roman Catholic parish of St. Roch in Białystok was erected in Wysoki Stoczek, a burial cemetery was established at the road to Knyszyn. In 1946, a wooden church was moved to the cemetery, which until the consecration of a new church of St. Roch served as a temporary parish church. Since 1949, services began to be held there on Sundays and holidays. In 1959, the temple was expanded and lengthened almost twice, then it was dedicated to St. Casimir the Prince and the Follower. In 1977, a new parish of St. Casimir was erected, initially it used the cemetery chapel. In 1990, the chapel found itself within the parish of the Resurrection of the Lord. Nine years later, on June 14, it was devoured by fire and in the same year the construction of a new church began, according to the design of Eng. Arch. Michał Bałasz. The construction was completed in 2004.

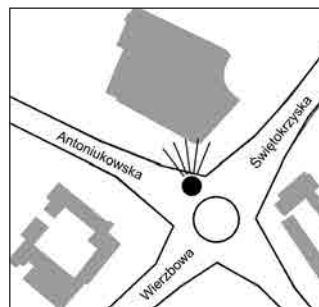
Antoniukowska 60

Widok ogólny na halę sportową od zachodu
General view of the sports hall from the west

Hala sportowa „Włókniarza”

W 1947 r. powstał Międzyzakładowy Klub Sportowy „Włókniarz”, wspierany przez miejscowe zakłady wyrobów tekstylnych i specjalizujący się w piłce nożnej mężczyzn i koszykówce kobiet. W latach 70. XX w. klub odnosił duże sukcesy, a w sezonie 1973/1974 drużyna piłkarska grała w II lidze. Siedziba klubu mieściła się w hali sportowej przy ul. Jurowieckiej 21, a później przy ul. Antoniukowskiej 60, gdzie znajdowały się boiska piłkarskie. W 1990 r. wybudowano nową halę sportową „Włókniarza”, największy tego typu obiekt w ówczesnym Białymstoku. W hali organizowano zarówno rozgrywki sportowe, jak i różne imprezy masowe. Z powodu złej sytuacji finansowej klubu nieruchomości przy ul. Antoniukowskiej 60 sprzedano firmie deweloperskiej, która w 2011 r. rozebrała halę i w jej miejscu zbudowała nowe bloki mieszkalne.

„Włókniarz” sports hall

In 1947, the “Włókniarz” Inter-Factory Sports Club was established, supported by the local textile factories, and specialized in men’s football and women’s basketball. In the 1970s, the club was very successful, and in the 1973/1974 season the football team played in the 2nd league. The seat of the club was in the sports hall at 21 Jurowiecka Street, and later at 60 Antoniukowska Street, where football fields were located. In 1990, a new sports hall, “Włókniarz”, was built, the largest facility of this type in Białystok at the time. Both sports games and various mass

events were held in the hall. Due to the bad financial situation of the club the real estate at No. 60 Antoniukowska Street was sold to a development company, which in 2011 demolished the hall and built new apartment blocks in its place.

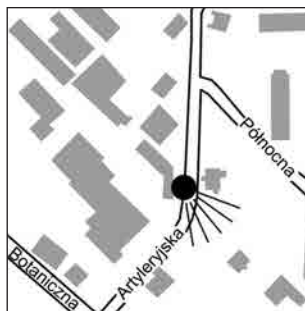
Artyleryjska 2/5

Widok na dom Zaczniuków od strony ul. Artyleryjskiej / View of the Zaczniuks house from Artyleryjska Street

Dom Zaczniuków

W 1936 r. część posesji przy ul. Artyleryjskiej 2 nabyli Józef i Olga Zaczniukowie. Józef pochodził z Księżyna, w 1909 r. we Lwowie uzyskał wykształcenie inżynierskie, uzupełnił je w Petersburgu w latach 1921–1922. Powróciwszy do rodzinnej miejscowości, uruchomił cegielnię i z Abramem Tyktinem stworzył przedsiębiorstwo budowlane „Mur”. Zrealizował kilka istotnych inwestycji w Białymstoku, zajmował się także projektowaniem. Był filantropem, udzielał się w organizacjach społecznych i pomocowych. Swoją dom Zaczniukowie wzniesli zapewne w 1936 r. Drewniana, piętrowa, willa stanowiła jeden z najlepszych przykładów architektury dojrzałego funkcjonalizmu (autorem projektu był prawdopodobnie Zaczniuk). Józef zginął w czasie Powstania Warszawskiego. Mimo starań o objęcie jej ochroną, willę rozebrano w 2014 r.

The Zaczniuk's house

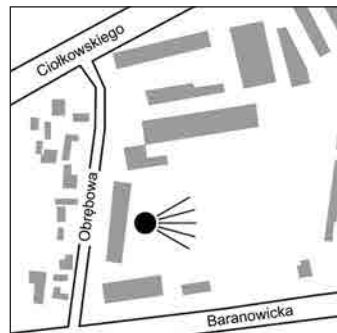
In 1936, part of the property at No. 2 Artyleryjska Street was purchased by Józef and Olga Zaczniuk. Józef came from Księżyn, in 1909 he received his engineering education in Lviv, he completed it in Petersburg between 1921 and 1922. After returning to his hometown, he started a brickyard and with Abram Tyktin created a construction company called “Mur”. He made several important investments in Białystok, he was also involved in design. He was a philanthropist and was active in social and aid organizations. The Zaczniuks probably built their house in 1936. The wooden, two-storey villa was one of the best examples of mature functionalism architecture (the building was probably designed by Zaczniuk). Józef died during the Warsaw Uprising. Despite efforts to protect it, the villa was demolished in 2014.

Baranowicka 113

Chłodnia składowa nr 1

W 1952 r. przy ul. Baranowickiej 113 oddano do użytku chłodnię składową nr 1, w której przechowywano produkty spożywcze. Projekt budynku, którego architektura modernistyczna nawiązuje do popularnego w okresie międzywojennym nurtu okrętowego oraz brutalizmu, został wykonany w Krakowie pod kierunkiem inż. Stefana Fercha. Była to jedna z kluczowych inwestycji planu sześciolletniego (1949–1955). W 1954 r. na terenie zakładu wzniesiono gmach biurowy. Obiekt kilkakrotnie rozbudowywano. Chłodnię zamknięto w 2012 r. W 2014 r., mimo licznych protestów, rozpoczęła się jej rozbiórka. Na zdjęciu chłodnia tuż przed rozbiórką.

Cold store No.1

In 1952, a cold store No. 1 was put into use at 113 Baranowicka Street, food products were stored here. The design of the building, whose modernist architecture refers to the shipbuilding trend and brutalism popular in the interwar period, was made in Krakow under the supervision of Eng. Stefan Ferch. It was one of the key investments of the six-year plan (1949–1955). In 1954, an office building was erected on the premises of the plant. The facility was expanded several times. The cold store was closed in 2012. In 2014, despite numerous protests, its demolition began. The photo shows the cold store just before demolition.

Bema 100

Cerkiew garnizonowa w koszarach 12. Mariampolskiego Pułku Dragonów
The orthodox garrison church in the barracks area of the 12th Mariampol Regiment of Dragons

Cerkiew garnizonowa

Latem 1897 r. w pobliżu Białegostoku odbyły się wielkie manewry wojskowe z udziałem Mikołaja II Romanowa. 6 sierpnia car obserwował ćwiczenia armii (odbywające się koło wsi Baciuty) na specjalnie do tego celu przygotowanej platformie widokowej: wzniesiony z drewna budynek w stylu neoruskim był misternie zdobiony detalem wycinanym w drewnie. Od frontu miał taras widokowy, w środku zaś dużą salę, bufet i garderobę. Dach budowli zwieńczony był wysokim hełmem z carskim orłem. Po 1897 r. bezpłatnie przekazano ją na potrzeby 12. Mariampolskiego Pułku Dragonów, który przeniósł go na teren koszar i zaadaptował w 1898 r. na cerkiew garnizonową (obok zbudowano murowaną dzwonnice). Świątynia przetrwała I wojnę światową, została jednak rozebrana częściowo w czasie inwazji bolszewickiej w 1920 r., a następnie przez jednostkę wojskową zainstalowaną w koszarach.

Garrison orthodox church

In the summer of 1897, great military maneuvers with the participation of Nicholas II Romanov took place near Białystok. On August 6, the Tsar watched the army exercises (taking place near the village of Baciuty) on a viewing platform specially prepared for this purpose. The wooden building in the Neo-Russian style was intricately decorated with details cut out of wood. It had an observation deck at the front, and a large hall, a buffet, and a dressing room inside. The roof of the building was topped with a high cupola with a tsarist eagle. After 1897, it was given free of charge for the needs of the 12th Mariampol Regiment of Dragons, which moved it to the barracks area and converted it into an orthodox garrison church in 1898 (a brick belfry was built next to it). The temple survived World War I, but was partially dismantled during the Bolshevik invasion in 1920, and then by a military unit installed in the barracks.

Branickiego

Wielki staw pałacowy w latach 80. XIX w.; widok z południa w kierunku ul. Instytutowej (obecnie Pałacowa)
The great palace pond in the 1880s, view from the south towards Instytutowa Street (now Pałacowa Street)

Wielki staw pałacowy

W poł. XVIII w. Jan Klemens Branicki poprzez spiętrzenie rzeki Białej utworzył rozległy staw stanowiący część kompozycji parkowo-ogrodowej otaczającej pałac. W 1839 r. car Mikołaj I, przekształcając dawny pałac Branickich w siedzibę Instytutu Panien Szlacheckich, zdecydował o oddaniu miastu Białystok wszystkich zbędnych części założenia, w tym stawu. W 1840 r. władze miejskie postanowiły oddać w dzierżawę prawo połowu w nim ryb. Jednak w kolejnych dekadach wraz z rozwojem przemysłu rzeka Biała i wielki staw zostały silnie zanieczyszczone odpadami fabrycznymi. W rezultacie staw stał się miejscem zatrującym śródmieście, dlatego w latach 80. XIX w. rozpoczęto starania, aby go osuszyć. Udało się to dopiero w latach 1896–1897, a w jego miejscu urządzono nowy park według projektu Waleriana Kronenberga.

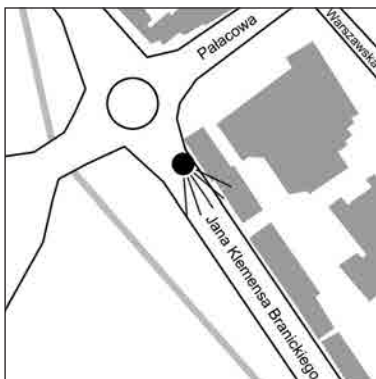
Great palace pond

In the mid-18th century, Jan Klemens Branicki dammed the Biała River creating a vast pond which became part of the park and garden composition surrounding the palace. In 1839, Tsar Nicholas I, transforming the former Branicki Palace into the seat of the Institute of Noble Maidens, decided to give the city of Białystok all unnecessary parts of the site, including the pond. In 1840, the city authorities decided to lease the right to fish there. However, in the following decades, along with the development of industry, the Biała River and the great pond were heavily polluted with factory waste. As a result, the pond became a place poisoning the downtown, which is why in the 1880s efforts were made to dry it. It was possible only in the years 1896/1897, and in its place a new park was arranged according to a design by Walerian Kronenberg.

Branickiego 3

Synagoga Bejt Szmuel

W latach 1899–1901 przy ul. Bulwarowej (obecnie ul. Branickiego) powstała największa prywatna bożnica w Białymstoku, zaprojektowana w stylu mauretańskim. Budynek miał prestiżową lokalizację, przy niedawno otwartym parku miejskim. W chwili otwarcia bożnicę nazwano Bejt-Szmuel, upamiętniając w ten sposób Samuela Mohilewera, rabina i uczonego, zmarłego w 1898 r. Budynek był jednoprzestrzenny, z galerią wspartą na żeliwnych kolumnach i aron ha-kodeszem w absydzie w ścianie wschodniej. Po 1919 r. prawdopodobnie nadal pełnił funkcje religijne. W 1944 r. gmach przejęło NKWD, a następnie Milicja Obywatelska. Wówczas usunięto detale architektoniczne budynku świadczące o jego pierwotnym przeznaczeniu. W 1952 r. w dawnej synagodze uruchomiono kino, które działało do 1968 r., potem cały budynek zajął klub sportowy „Gwardia”, zaś dziś użytkuje go klub sportowy „Hetman”.

Bejt Szmuel Synagogue

In the years 1899–1901 at Bulwarowa Street (now Branickiego Street), the largest private synagogue in Białystok was built, designed in the Moorish style. The building had a prestigious location, next to the recently opened city park. At the time of its opening, the synagogue was called Bejt-Szmuel, commemorating Samuel Mohilewer, a rabbi and scholar, who died in 1898. The building was single-space, with a gallery supported by cast-iron columns and an Aron-ha-Kodesh in the apse in the eastern wall. After 1919, the building was probably still used for religious activities. In 1944, the building was taken over by the NKVD (Soviet secret police), and then by the Polish Citizens' Militia. At that time, the architectural details proving the building's original purpose were removed. In 1952, a cinema was opened in the former synagogue. The cinema operated until 1968, then the entire building was taken over by the "Gwardia" sports club, and today it is used by the "Hetman" sports club.

Ulica Bulwarowa przed 1915 r., po lewej stronie widoczna fasada synagogi Bejt Szmuel

Bulwarowa Street before 1915, the facade of the Bejt Szmuel synagogue can be seen on the left

Ciołkowskiego 4

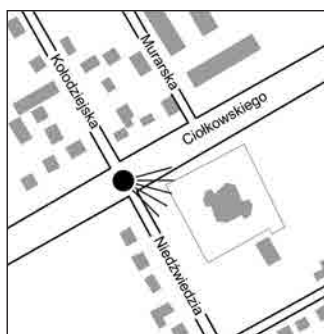

Kościół pw. Chrystusa Króla od strony Szosy Baranowickiej (obecnie ul. K. Ciołkowskiego), ok. 1938/1939 r.

Church of Christ the King from the side of Szosa Baranowicka (currently K. Ciołkowskiego), ca. 1938/1939

Kościół pw. Chrystusa Króla

Utworzona w 1919 r. w Dojlidach parafia pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej do lat 30. XX w. korzystała z niedużej drewnianej świątyni, zbudowanej w XIX w. jako cerkiew prawosławna. W 1937 r. proboszcz dojlidzki ks. Adolf Ołdziejewski rozpoczął starania o budowę nowego kościoła przy Szosie Baranowickiej (obecnie ul. Ciołkowskiego), na gruncie darowanym przez Jerzego Lubomirskiego, właściciela majątku Dojlidy. W 1937 r. władze Białegostoku przekazały parafii gmach teatru letniego z Lasu Zwierzynieckiego i jeszcze tego samego roku budynek przeniesiono na nowe miejsce oraz nadano mu wezwanie Chrystusa Króla. Tymczasowa świątynia służyła krótko – podpalili ją żołnierze radzieccy, wycofujący się w czerwcu 1941 r. Ośrodkiem parafii ponownie stała się świątynia w Dojlidach. Dopiero w 1985 r. w tym samym miejscu ustawiono kaplicę, a rok później rozpoczęto budowę nowego, murowanego kościoła według projektu Andrzeja Kocia.

Christ the King Church

Established in 1919 in Dojlidy, the parish of Our Lady of Ostra Brama up to the 1930s used a small wooden temple, built in the nineteenth century as an Orthodox church. In 1937, the priest of Dojlidy, Fr. Adolf Ołdziejewski began efforts to build a new church at Szosa Baranowicka (now Ciołkowskiego Street), on land donated by Jerzy Lubomirski, owner of the Dojlidy estate. In 1937, the authorities of Białystok handed over the building of the summer theater from the Zwierzyniecki Forest to the parish, and in the same year the building was moved to a new place and dedicated to Christ the King. The temporary temple was

used for a short time – it was set on fire by Soviet soldiers, retreating in June 1941. The temple in Dojlidy became the center of the parish again. It was only in 1985 that a chapel was erected in the same place, and a year later the construction of a new brick church was started, designed by Andrzej Koc.

Dąbrowskiego

Wiadukt na zdjęciu z 1897 r. widoczny od strony dworca
The viaduct in the photo from 1897, seen from the railway station

Wiadukt nad torami

Do 1897 r. z dworca kolejowego w kierunku miasta jechało się przez zwykły przejazd kolejowy. Istnienie wiaduktu o stalowej konstrukcji wspartej na kamiennych przyczółkach poświadczono dopiero latem 1897 r. Bardzo możliwe więc, że został wzniesiony w latach 1895–1896, w ramach budowy w Białymstoku przez belgijską spółkę kapitałową sieci tramwajów konnych. Główna linia tramwajowa rozpoczynała się przed dworcem kolejowym i biegła przez ul. Nowoszoso­wą (obecnie ul. Dąbrowskiego). Obiekt ten został zniszczony w sierpniu 1915 r. przez wycofujących się Rosjan i niemal natychmiast odbudowany przez okupantów niemieckich. Z wiaduktu ocalał do dziś jego zachodni przyczółek.

Viaduct over the tracks

Until 1897, one could travel from the railway station to the city through an ordinary railroad crossing. The existence of a steel viaduct supported by stone abutments was confirmed only in the summer of 1897. It is very possible that it was erected in the years 1895/1896, as part of the construction of a horse-drawn tram network in Białystok by a Belgian capital company. The main tram line started in front of the train station and ran through Nowoszoso­wa Street (now Dąbrowskiego Street). The facility was destroyed in August 1915 by the retreating Russians and rebuilt almost immediately by the German occupiers. Western bridgehead of the viaduct has survived to this day.

Dąbrowskiego 10

Gmach koszar przy ul. Nowoszosowej w 1897 r.
The barracks building at Nowoszosowa Street in 1897

Koszary artyleryjskie

U zbiegu dawnych ulic Artyleryjskiej i Nowoszosowej (dziś miejsce to nie istnieje) do 70. XX w. stał charakterystyczny murowany piętrowy gmach wzniesiony w latach 90. XIX w. na potrzeby 7 i 8 baterii artylerii konnej, wchodzących w skład sformowanej w 1875 r. 4 dywizji kawalerii, której sztab znajdował się w Białymstoku. Budynek został uwieczniony na zdjęciu wykonanym latem 1897 r. Do 1915 r. stacjonowały tu wojska rosyjskie. Na początku 1926 r. w gmachu działały miejskie ochronki (do 1939 r. był tu Miejski Zakład Opiekuńczo-Wychowawczy nr 1). W 1951 r. ulokowano tu tymczasowo Technikum Mechaniczne. Później stary budynek wykorzystywany był na potrzeby urzędów władz miejskich. Rozebrano go na początku lat 70. XX w. w ramach budowy węzła komunikacyjnego w tej części miasta.

Artillery barracks

At the intersection of the former Artyleryjska and Nowoszosowa streets (this place does not exist today) until 1970s, there was a characteristic brick two-story building erected in the 1890s for the needs of the 7th and 8th horse artillery batteries, which were part of the 4th cavalry division formed in 1875, whose headquarters was located in Białystok. The building was captured in a photo taken in the summer of 1897. Until 1915, Russian troops were stationed here. At the beginning of 1926, there were municipal orphanages in the building (until 1939, there was the Municipal Care and Educational Institution No. 1 here). In

1951, a Mechanical Technical School was temporarily located here. Later, the old building was used for the needs of municipal authorities. It was demolished in the early 1970s as part of the construction of a communication junction in this part of the city.

Gmach koszar w latach 60. XX w.
The building of the barracks in the 1960s